

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2010-2011

12 OCTOBRE 2010

Proposition de loi instaurant la dualité de la faute pénale et civile dans le cadre des coups et blessures involontaires ou homicide involontaire

(Déposée par M. François Bellot)

DÉVELOPPEMENTS

La présente proposition de loi reprend le texte d'une proposition qui a déjà été déposée à la Chambre des représentants le 15 mai 2008 (doc. Chambre, n° 52-1170/1).

La question de la responsabilité pénale des élus pour coups et blessures ou homicides par imprudence et celle de la criminalisation des négligences « légères » et de la stigmatisation pénale de l'homme public ont été relancées par la condamnation en 2008 du bourgmestre de Damme dans une affaire de roulage. Lorsqu'il dirige sa commune l'élu local peut, en effet, être confronté à des situations susceptibles d'entraîner sa responsabilité, tant pénale que civile, alors même qu'il n'a commis qu'une faute dépourvue de toute malveillance.

De manière plus générale, cette situation fait ressortir le débat sur la question de l'opportunité du maintien dans notre droit du principe d'unité de la faute civile et de la faute pénale, établi par une jurisprudence constante de la Cour de cassation depuis 1884, pour les infractions de coups et blessures involontaires ou d'homicide involontaire (articles 418 à 420 du Code pénal). Cette unité de faute, associée au principe de l'autorité de la chose jugée du pénal sur le civil (article 4 du titre préliminaire du Code d'instruction criminelle), a pour conséquence qu'une victime ne peut être dédommée au civil que si la responsabilité pénale est établie.

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2010-2011

12 OKTOBER 2010

Wetsvoorstel tot instelling van de dualiteit van de strafrechtelijke en de burgerlijke fout in het kader van onopzettelijke slagen en verwondingen en onopzettelijke doodslag

(Ingediend door de heer François Bellot)

TOELICHTING

Dit wetsvoorstel neemt de tekst over van een voorstel dat reeds op 15 mei 2008 in de Kamer van volksvertegenwoordigers werd ingediend (stuk Kamer, nr. 52-1170/1).

De kwesties van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van verkozenen voor slagen, verwondingen of doodslag door onvoorzichtigheid, die van de strafbaarstelling van « kleine » onachtzaamheden en die van de strafrechtelijke stigmatisering van de openbare ambtsdrager zijn opnieuw op de voorgrond getreden door de veroordeling, in 2008, van de burgemeester van Damme in een verkeerszaak. Wanneer de lokale verkozene zijn gemeente bestuurt, kan hij namelijk te maken krijgen met situaties die zijn zowel burgerlijke als strafrechtelijke aansprakelijkheid in het geding brengen, ook al heeft hij slechts een fout begaan zonder enig kwaadwillig oogmerk.

In een ruimer perspectief richt die situatie opnieuw de schijnwerper op het debat over de meer algemene vraag of het raadzaam is in ons recht het principe te behouden van de eenheid van de strafrechtelijke en de burgerlijke fout, die is vastgesteld door een vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie sinds 1884, voor de misdrijven onvrijwillige slagen en verwondingen of onopzettelijk doden (artikelen 418 tot 420 van het Strafwetboek). Die zogenaamde « eenheid van fout » gepaard aan het principe dat het strafvonnis ten opzichte van de burgerlijke rechtsvordering gezag van gewijsde heeft (artikel 4 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering), heeft tot gevolg dat een slachtoffer alleen burgerlijk schadeloos kan worden gesteld indien de strafrechtelijke aansprakelijkheid vaststaat.

Donc, si le juge pénal acquitte un individu en estimant que la responsabilité pénale pour la faute légère n'est pas établie, il prive *de facto* la partie civile de la possibilité de demander la réparation civile de son dommage. En conséquence, de nombreuses décisions de condamnation pénale pour faute légère sont uniquement motivées par la possibilité ainsi octroyée à la victime d'obtenir une réparation civile. Le juge pénal se sent effectivement « obligé » de punir pénalement afin d'ouvrir une possibilité de réparation civile à la victime. Là réside tout l'effet pervers de cette unité de fautes.

En ce qui concerne les mandataires publics, on constate que cet effet est encore plus important. Une victime d'un accident impliquant un tant soit peu la commune choisit de plus en plus souvent la voie pénale pour obtenir réparation de son dommage.

Ce choix s'explique essentiellement par la facilité qu'offre aux particuliers une instruction publique menée par un juge d'instruction ou le ministère public, qui ne doivent plus eux-mêmes instruire leur dossier. S'il est vrai que beaucoup de cas se soldent par l'intervention des assurances en responsabilité civile des communes, le bourgmestre ou l'échevin ne sont pas à l'abri de la voie pénale en la matière.

Pour remédier à cela, on peut imaginer de mettre fin à cette unité de fautes, en introduisant à la place un système de dualité de fautes pénale et civile, l'inexistence de la première n'entraînant pas automatiquement l'inexistence de la seconde.

Cette solution est souhaitée depuis longtemps par la doctrine et a été adoptée par de nombreux autres pays, dont la France qui a modifié en 2000 son Code de procédure pénale dans ce sens.

En Belgique, des initiatives parlementaires ont déjà été prises en la matière mais n'ont pas abouti jusqu'à présent. Cependant, contrairement à ces dernières, l'auteur de la présente proposition de loi souhaite, pour rompre avec cette théorie d'unité de fautes, modifier le Code pénal et le Code d'instruction criminelle.

Il souhaite dès lors :

— d'une part, modifier la définition de la faute, dans le cadre des articles 418 et 420 du Code pénal, pour la dissocier de la définition appliquée dans le cadre de l'article 1383 du Code civil et du critère d'homme normalement honnête, prudent et diligent placé dans les mêmes circonstances, soit une appréciation *in abstracto*; ce critère serait remplacé par un

Als de strafrechter dus iemand vrijspreekt omdat hij oordeelt dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de lichte fout niet is aangetoond, ontnemt hij de burgerlijke partij *de facto* de mogelijkheid om de burgerlijke vergoeding van de door hem geleden schade te vorderen. Bijgevolg worden tal van strafrechtelijke veroordelingen wegens lichte fout uitsluitend gemotiveerd door de aldus aan het slachtoffer geboden mogelijkheid een burgerlijke schadevergoeding te krijgen. De strafrechter voelt zich daadwerkelijk « verplicht » strafrechtelijk te straffen om het slachtoffer een kans te geven burgerlijk voor zijn schade te worden vergoed. Daarin schuilt hem precies het nefaste van die eenheid van fout.

Voor openbare ambtsdragers is dat gevolg nog prangender. Iemand die het slachtoffer is geworden van een ongeval waarbij de gemeente in ook maar enige mate is betrokken, kiest almaar vaker de strafrechtelijke weg om vergoeding van zijn schade te verkrijgen.

Die keuze kan in de eerste plaats worden verklaard doordat het voor particulieren bepaald veel makkelijker is wanneer het openbaar onderzoek geleid wordt door een onderzoeksrechter of het openbaar ministerie, omdat ze hun dossier dan niet meer zelf hoeven te behandelen. Weliswaar lopen veel gevallen uit op de interventie van de verzekering burgerlijke aansprakelijkheid van de gemeente, maar de burgemeester of schepenen zijn daarom nog niet gevrijwaard van een strafrechtelijke behandeling van de zaak.

Om die situatie te verhelpen kan men overwegen een einde te maken aan die eenheid van fout, door in de plaats een systeem van dualiteit tussen de strafrechtelijke en de burgerlijke fout in te voeren, waarbij het niet bestaan van de eerste fout niet noodzakelijk meebrengt dat de tweede evenmin bestaat.

De rechtsleer is al geruime tijd voorstander van die oplossing en ze bestaat in tal van andere landen waaronder Frankrijk, dat in 2000 zijn Wetboek van strafrechtspleging in die zin heeft aangepast.

In België zijn in die aangelegenheid al parlementaire initiatieven genomen maar die zijn tot dusver in niets concreets uitgemond. In tegenstelling tot wat tot hiertoe is voorgesteld, wenst de indiener van dit wetsvoorstel, om van die theorie van eenheid van fout af te stappen, het Strafwetboek en het Wetboek van strafvordering te wijzigen.

Hij wenst dan ook :

— eensdeels de omschrijving van de fout te wijzigen, in het kader van de artikelen 418 en 420 van het Strafwetboek, teneinde ze te los te koppelen van die welke geldt in het kader van artikel 1383 van het Burgerlijk Wetboek en van het criterium van een normaliter eerlijk, voorzichtig en toegewijd persoon in diezelfde omstandigheden, dat wil zeggen een beoor-

critère apprécié *in concreto*, compte tenu de toutes les circonstances particulières de la cause;

— d'autre part, il souhaite également inscrire dans l'article 4 du Titre Préliminaire du Code d'instruction criminelle le principe selon lequel l'absence de condamnation pénale ne prive pas la victime de la possibilité de demander réparation de son dommage au juge civil.

Il entend, par cette méthode, faire bénéficier tous les justiciables du système de dualité des fautes.

Il estime qu'il est plus clair et plus simple de réformer le Code pénal et le Code d'instruction criminelle pour y inscrire ce nouveau principe de manière générale plutôt que de prendre le risque réformer le Code civil et la théorie des responsabilités établie par la jurisprudence. En effet, cette matière étant construite principalement sur une jurisprudence ancienne et abondante, il serait sans doute plus difficile de cerner les conséquences d'une modification de cet ordonnancement.

COMMENTAIRE DES ARTICLES

Article 2

Actuellement, la jurisprudence estime que la notion de faute visée par les articles 418 à 420 du Code pénal est identique à celle de l'article 1383 du Code civil. Cela signifie que la faute, dans le cadre des infractions pour coups et blessures involontaires ou homicide involontaire, est appréciée en vertu du modèle de l'homme prudent, honnête et diligent placé dans les mêmes circonstances, soit une appréciation *in abstracto*.

L'auteur pense qu'une appréciation *in concreto* permettrait de mieux rendre compte du caractère réprobateur voulu par l'incrimination pénale, reprochant au prévenu de n'avoir pas fait ce qui était en son pouvoir personnel de faire. Cette dimension doit être évaluée en fonction des circonstances concrètes de chaque cas d'espèce.

Article 3

Cette disposition a pour but de permettre l'acquiescement au pénal, sans que cela préjudicie de quelque manière que ce soit la possibilité d'obtenir une réparation du dommage au civil. Par cette disposition, le juge pénal ne se sentira plus « moralement » obligé

deling *in abstracto*; dat criterium zou worden vervangen door een criterium dat *in concreto* wordt beoordeeld, rekening houdend met alle bijzondere omstandigheden van de zaak;

— anderdeels in artikel 4 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering het principe op te nemen volgens hetwelk het ontbreken van een strafrechtelijke veroordeling het slachtoffer niet de mogelijkheid ontnemt aan de burgerlijke rechtbank de vergoeding van zijn schade te vragen.

Via die aanpak wil hij alle rechtzoekenden het voordeel gunnen van het systeem van de dualiteit van de strafrechtelijke en burgerlijke fout.

Volgens hem is het duidelijker en eenvoudiger het Strafwetboek en het Wetboek van strafvordering te hervormen om er algemeen dat nieuwe principe in op te nemen, veeleer dan het risico te nemen het Burgerlijk Wetboek en de door de rechtspraak gevestigde theorie van de aansprakelijkheden te hervormen. Aangezien die materie immers vooral voortbouwt op aloude en overvloedige rechtspraak, ware het wellicht moeilijker in te schatten welke gevolgen een wijziging van die regeling zoal zou hebben.

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel 2

Volgens de huidige rechtspraak is het begrip « fout » als bedoeld in de artikelen 418 tot 420 van het Strafwetboek identiek aan het begrip « schuld » dat vervat is in artikel 1383 van het Burgerlijk Wetboek. Dat betekent dat de fout in het kader van de misdrijven « onvrijwillige slagen en verwondingen » of « onvrijwillige doodslag » wordt beoordeeld op grond van het model van de voorzichtige, eerlijke en diligente mens die in dezelfde situatie terechtkomt, anders gesteld een beoordeling *in abstracto*.

De indiener is van mening dat men zich met een beoordeling *in concreto* beter rekenschap zou kunnen geven van de laakbare aard welke de strafrechtelijke tenlastelegging beoogt, waarbij de beklaagde wordt aangewreven dat hij niet alles in het werk heeft gesteld waartoe hij persoonlijk in staat was. Dat aspect moet worden geëvalueerd volgens de concrete omstandigheden die zich bij elk specifiek geval voordoen.

Artikel 3

Deze bepaling heeft tot doel de strafrechtelijke vrijpraak mogelijk te maken zonder dat zulks op welke wijze dan ook afbreuk doet aan de mogelijkheid een burgerlijke schadevergoeding te krijgen. Dankzij die bepaling zal de strafrechter zich niet langer

de condamner pénalement, uniquement pour ouvrir le droit à l'indemnisation civile devant le juge civil.

François BELLOT.

*
* *

PROPOSITION DE LOI

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution

Art. 2

Dans le Code pénal, l'article 420*bis*, abrogé par la loi du 20 juillet 2005, est rétabli dans la rédaction suivante :

« Art. 420*bis*. — Au sens des articles 418 et 420 du présent Code, on entend par défaut de prévoyance et de précaution la faute lourde ou la faute légère habituelle, appréciée en tenant compte des possibilités réelles de vigilance et de diligence du prévenu. »

Art. 3

À l'article 4 du Titre Préliminaire du Code d'instruction criminelle, remplacé par la loi du 13 avril 2005 et modifié par la loi du 23 décembre 2005, il est inséré, entre les alinéas 1er et 2, un nouvel alinéa, libellé comme suit :

« L'absence de condamnation pénale ne fait pas obstacle à l'exercice d'une action devant les juridictions civiles afin d'obtenir la réparation du dommage, en application des règles du droit civil. »

21 septembre 2010.

François BELLOT.

« moreel » verplicht voelen een strafrechtelijke veroordeling uit te spreken alleen maar om recht te kunnen geven op een burgerlijke schadevergoeding voor een burgerlijke rechtbank.

*
* *

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

In het Strafwetboek wordt artikel 420*bis*, opgeheven door de wet van 20 juli 2005, hersteld in de volgende lezing :

« Art. 420*bis*. — In de zin van de artikelen 418 tot 420 van dit Wetboek wordt onder het begrip « gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg » de zware fout of de gewoonlijk voorkomende lichte fout verstaan, welke wordt beoordeeld rekening houdend met de werkelijke mogelijkheden tot waakzaamheid en gereedheid van de beklagde. »

Art. 3

In de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering, artikel 4, wordt tussen het eerste en het tweede lid een nieuw lid ingevoegd, luidende :

« Het ontbreken van een strafrechtelijke veroordeling vormt geen beletsel voor het instellen van een vordering voor de burgerlijke rechtbanken om, met toepassing van de burgerrechtelijke rechtsregels, vergoeding van de schade te krijgen. »

21 september 2010.